

De Kleibosch

5

Geologische Tijdschaal:

Hoofdtijdperk	Periode	Tijdvak	Tijd	Aantal jaar geleden
Kenozoïcum	Kwartair	Holocene	Subaantium	2.700
			Subboreaal	5.000
			Atlantisch	8.000
			Boreaal	9.000
			Preboreaal	10.000
		Pleistoceen	Laat	115.000
			Emmien	130.000
			Midden	370.000
			Wolsteinien	410.000
			Elsterien	475.000
		Vroeg	Cromerjen	850.000
			Bavelien	1.1 miljoen
			Menapien	1.2
			Waalien	1.5
			Euronien	1.8
	Tertair	Piloceen	Tiglien	2.45
			Prelligien	2.5
			Reuverlien	3.6
			Brunsumien	5.3
		Mioceen	Susterien	7.1
			Tortonien	11
			Serravallen	13.6
			Langhien	16.4
			Burdigallen	19.1
		Oligoceen	Aquitaniën	23.8
			Chattien	28
			Rupelien	33.7
		Eocene	Tongerien	37
			Bartonien	48
			Lutetien	46
			Ypresien	53
			Landenien	53
Mesozoïcum	Krijt	Laat	Heersien	65 miljoen
			Montien	65 miljoen
			Waastrichtien	71
			Compiègnien	83
			Santonien	86
		Vroeg	Cogiacien	89
			Turonien	93
			Cenomanien	99
			Albien	112
			Aptien	121
	Jura	Laat (Malm)	Bagernien	127
			Mullerivien	132
			Vraconien	136
			Turrilien	144
		Midden (Dogger)	Forêtien	154
			Callovien	159
			Santonien	164
			Bajocien	170
			Aalenien	175
	Trias	Vroeg (Lias)	Toarcien	184
			Pliensbachien	191
			Sinemurian	200
			Hettangien	202
		Laat (Keuper)	Werraen	220
			Norian	220
			Carnien	230
			Ladinien	233
			Anisien	240
Paleozoïcum	Perm	Vroeg (Bontzandsteen)	Seythien	251 miljoen
			Changhsingien	251 miljoen
			Wuchiapingien	251 miljoen
			Capitanien	251 miljoen
			Wordian	251 miljoen
		Lopingien	Roadien	272
			Cisuralien	272
			Kungurien	280
			Artinskien	280
			Sakmarien	280
Carboon	Carboon	Laat	Asselien	298
			Stephanien	309
			Werraen	314
			Werraen	314
			Werraen	314
		Vroeg	Werraen	314
			Werraen	314
			Werraen	314
			Werraen	314
			Werraen	314
Devoon	Devoon	Laat	Famennien	370
			Sakmarien	375
			Erasmien	375
			Givetien	380
			Givetien	380
		Midden	Givetien	380
			Givetien	380
			Givetien	380
			Givetien	380
			Givetien	380

Gevolgschema Tijkaschaal

Hoofdtijdperk		Periode	Tijdvak	Tijd	Aantal jaar geleden
Kenozoïcum	Kwartair	Holocene	Laatste IJstijdperk	Subrecentium	2.300
				Subborneel	5.000
				Altairium	8.000
				Boroneel	9.000
				Preborneel	10.000
				Wes-Chaïfien	115.000
		Pleistoceen	Tert	Tamien	130.000
				Saïfien	370.000
				Muscheïceen	410.000
				Turkaneen	475.000
				Crooneen	850.000
				Baveneen	1,1 miljoen
		Tertair	Vroeg	Maraganeen	1,3
				Wakaneen	1,5
				Isurimeen	1,8
				Tigfien	2,45
				Prengfien	2,6
				Bauverfien	3,6
				Brummeumien	5,3
			Mioceen	Sueteriet	5,7
				Turkorieen	11
				Satrawallien	13,6
				Lengfien	16,4
				Burdigallien	19,1
			Oligoceen	Aquitanien	23,8
				Chattien	28
				Kupfien	33,7
		Eoceen		Sengfien	37
				Santonien	40
				Lutetien	46
		Paleoceen		Ypresien	53
				Londenien	
				Heerfien	
				Morden	
				—	65 miljoen
	Mesozoïcum	Krijt	Laat	Maastrichtien	71
				Camporeen	83
				Santonien	86
				Concien	89
				Turonien	93
				Campanien	99
			Vroeg	Albien	112
				Aptien	125
				Barrerien	127
				Maastrichtien	132
				Valanginien	136
				Serralen	146
		Jura	Laat (Malm)	Portlandien	
				Kimmeridgien	
				Oxfordien	154
			Midden (Dogger)	Callovien	160
				Batmanien	164
				Bajocien	170
				Aalenien	175
			Vroeg (Lias)	Isurien	184
				Plauskuchien	191
				Sinemurien	200
				mettengien	203
	Paleozoïcum	Trias	Laat (Keuper)	Rharfen	
				Norien	230
				Carnien	235
				Ludwien	237
				Arden	240
				Scythien	251 miljoen
			Midden (Muschelkalk)		
			Vroeg (Kraassandsteent)		
		Perm	Lopingien	Changhsingien	
				Wuchapingien	
				Cepheien	
			Gondalupien	Wortien	
				Roedien	272
		Carboon	Laat	Kungurien	
				Artinskien	280
				Sakmarien	
		Devoon	Laat	Asselien	290
				Uppurwien	305
				Werraïfien	318
			Vroeg	Namurien	327
				Violen	332
				Tournaisien	354
			Laat	Famenien	370
				Frasnien	375
				Givetien	380

Inhoud

De Kleibosch – aardkundig monument van een potkleigebied	3
Inleiding	3
Ontstaan	5
Archeologie en cultuurhistorie	7
Natuur en landschap	11
Rijke flora	12
Dieren	14
Landgoed Terheijl	15
De onthulling	18

De Kleibosch

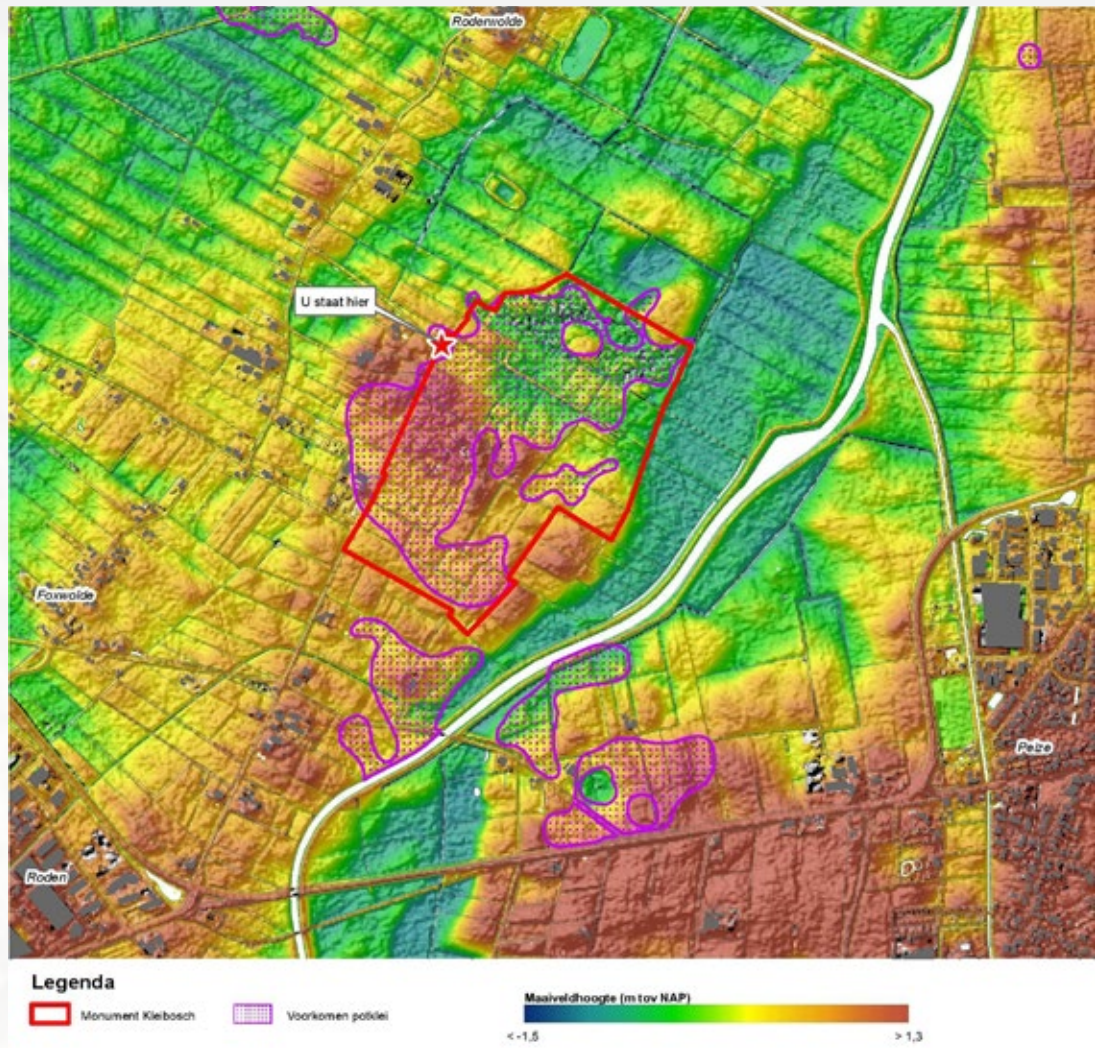
De Kleibosch – aardkundig monument van een potkleigebied

Inleiding

Het natuurgebied De Kleibosch vormt een van de aardkundige monumenten van de provincie Drenthe en ligt in de gemeente Noordenveld. Het gebied vertegenwoordigt het voorkomen van potklei aan het maaiveld. In Drenthe komt potklei op meer plaatsen voor, maar in het gebied rondom Roden reikt het tot aan of vlak onder het maaiveld.

Vanaf de Middeleeuwen werd de klei gebruikt om aardewerk van te maken, vandaar de naam 'potklei'.

Locatie en maaiveldhoogte

Ontstaan

Potklei is een zeer zware kleisoort, die is afgezet gedurende het Elsterien. Het Elsterien was de voorvoorlaatste ijstijd en duurde van 475.000 tot 410.000 jaar geleden. Een ijskap bedekte in die periode alleen het noordelijkste deel van Nederland. Onder het ijs werden als gevolg van erosie geulen gevormd, de zogenaamde tunneldalen.

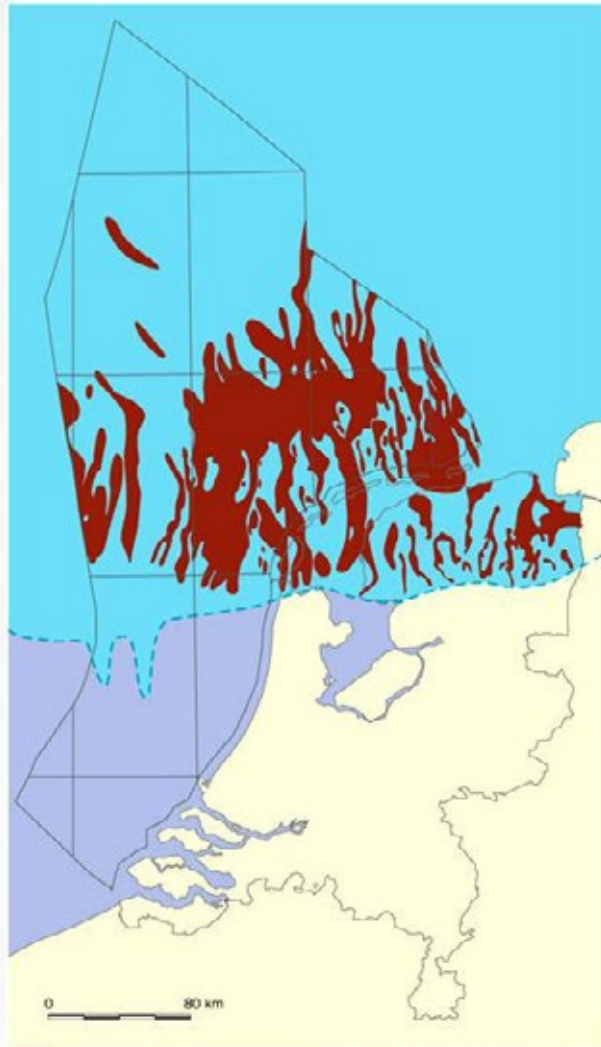
Potklei met warven

Deze geulen zijn zeer diep, tot zo'n 100 meter beneden NAP en sommige zelfs tot 300 meter diep. Ze zijn langgerekt en smal en hebben steile wanden.

De tunneldalen zijn wel tien tot honderd kilometer lang en slechts enkele kilometers breed. Hoe ze precies zijn ontstaan is nog niet helemaal duidelijk, maar waarschijnlijk speelt het afsmelten van de ijskap een belangrijke rol.

Het smeltwater werd onder hoge druk tussen het landijs en de ondergrond geperst, waardoor er zich steeds dieper wordende tunnels vormden. Vervolgens ontstonden er door het afsmelten van de ijskap, gedurende een lange tijd diepe meren in de tunneldalen die langzaam werden opgevuld met grof en fijn zand en later ook laagjes klei.

Doordat het uiteindelijk om vrijwel stilstaand water ging, kon zelfs de fijnste klei bezinken, waardoor een dik pakket potklei ontstond. De potklei heeft een zeer hoog percentage aan zeer fijne klei, ook wel lutum genoemd. Het lutumgehalte kan oplopen tot negentig procent.

Tunneldalen

■ Tunneldal uit het Elsterien   - - - Maximale landijsuitbreiding tijdens het Elsterien

**Het bijzondere aan de tunnel-
dalen is dat ze zich niet, als
gewone beek- of rivierdalen,
vertakken en breder worden.
Ze stoppen plotseling, op
dezelfde manier waarop ze
elders plotseling beginnen.**

Potklei kenmerkt zich behalve door de zware klei, ook door de donkere kleur: donkergrijs tot zwartbruin. Deze kleur is afkomstig van bruinkool, dat door het landijs onderweg is opgenomen uit grote bruinkoolafzettingen in Noord-Duitsland, Denemarken en het Oostzeegebied. Soms is er een fijne horizontale gelaagdheid in de potklei te zien. Dit wordt toegeschreven aan een sedimentatiecyclus van voor- en najaarsafzettingen. Zulke fijne laagjes worden warven (enkelvoud: warve) genoemd. Tijdens latere ijstijden werd de potklei soms opgestuwd. Daarbij zijn de warven vervormd.

Archeologie en cultuurhistorie

In de Middeleeuwen kende men de bijzondere waarde van dit gebied. Juist de combinatie van:

- a) de gemakkelijk winbare potklei, dicht onder het maaiveld,**
- b) hout en turf in de directe omgeving, nodig als brandstof voor de ovens,**
- c) en een goede transportroute via het Peizerdiep maakte de Kleibosch in de Late Middeleeuwen zo aantrekkelijk voor steen- en pannenbakkerijen.**

Het Klooster van Aduard evenals de St. Jacobskerk te Roderwolde zijn in de dertiende eeuw gebouwd met kloostermoppen, afkomstig uit de Foxwolmer Kleidobben, in het zuiden van de Kleibosch.

Ook in het oostelijk beekdal, aan weerszijden van het huidige Moleneind, werd potklei gewonnen. Oude veldnamen in dit gebied herinneren aan de middeleeuwse tichelovens, die waarschijnlijk eigendom waren van de familie Lewe op het Huis te Peize. Pottenbakkers in Groningen importeerden hun klei uit het Peizer gebied.

Tichelwerk

De huidige boerderij het Tichelwerk is gebouwd op een verhoogde huisplaats waar ooit een vaste ticheloven met enkele huizen heeft gestaan. Het eigendom van het huidige Tichelwerk lag in de 16e eeuw in de handen van het klooster van Bergum en daarna van de familie van Ewsum (niet bij Nienoord).

Het klooster van Aduard heeft geticheld in het noordelijke gedeelte van de Kleibosch, in de percelen die de Leemdobben heetten. Het klooster was er daarom zeer bij gebaat om het Peizerdiep goed bevaarbaar te houden. Vooral dakpannen waren een geliefd product.

In de Kleibosch herinneren tal van uitgegraven kleidobben en restanten van oude kanaaltjes aan de industriële bedrijvigheid van toentertijd. Met de verwoesting en opheffing van het klooster van Aduard aan het einde van de 16e eeuw kwam een einde aan de bloeiperiode.

Uitgegraven kleidobben

De ticheloven aan het Peizerdiep heeft waarschijnlijk omstreeks 1670 voor het laatst gebrand. Daarna diende het haventje aan het einde van de Schipsloot als aanvoerhaven voor stenen die in Groningen en Friesland waren gebakken.

Tegenwoordig is de boerderij Tichelwerk in bezit van de Stichting Het Drentse Landschap en wordt hij verpacht aan een biologische boer, die zijn vee laat grazen in de graslanden van de Kleibosch.

In 1884 werd de Roderwolderweg verlegd. Voordien liep de doorgaande weg van Roden naar Roderwolde door de Kleibosch. In dat jaar werd na de provinciale invoering van de tolheffing het tolhuisje gebouwd.

Het Peizerdiep

Natuur en landschap

De Kleibosch en zijn omgeving vormen een fraai en gevarieerd landschap. De historie is nog duidelijk uit het landschap af te lezen. De ligging op de overgang van het Drents Plateau naar de moerasgebieden van het Peizerdiep en Leekstermeer geven het landschap een extra bijzonder accent.

Opvallend zijn de vele oude bomen in de houtwallen en singels met tal van mooie doorkijkjes op het omringende landschap.

De Kleibosch zelf is juist een bijzonder, besloten bos waar om elke hoek weer een nieuwe verrassing wacht. De afwisseling tussen zeer natte plekken, droge ruggen, sluippaadjes en zandwegen, maken het bosgebied tot één van de mooiste van Drenthe.

Het potkleigebied gaat naar het oosten toe over in het beekdal van het Peizerdiep. Het Peizerdiep heeft zich ingesneden in de potklei. Direct naast het Peizerdiep komt een strook veen voor. Door een grote afwisseling van de bodemopbouw is het bos erg gevarieerd.

Aan de westzijde ligt dekzand op de potklei in de vorm van een rug. Doordat de potklei of direct aan het oppervlak aanwezig is, of slechts bedekt is met een dunne laag dekzand wordt de waterhuishouding van het gebied sterk bepaald door het ondoorlatende karakter van de potklei.

Rijke flora

De potklei in de bodem zorgt voor een heel bijzonder milieu. Doordat de potklei zo goed als ondoorlatend is, is het vaak kleddernat in de Kleibosch. Bovendien levert de klei mineralen aan de planten.

De Kleibosch

Door deze factoren is de Kleibosch één van de rijkste loofbossen van Drenthe. Mede door het voorkomen van relatief arme zandgronden variëren de bossen al naar gelang de beschikbaarheid van vocht en mineralen van arme Eiken-Berkenbossen via Elzen- en Essensbos naar Eiken-Haagbeukenbos.

Gevlekte orchis

Bont zandoogje

Een paar bijzondere struiksoorten zijn zwarte- en aalbes. Deze komen van nature voor in natte bossen op een mineraalrijke bodem. Andere karakteristieke struiken in de bossen en houtwallen van de Kleibosch zijn bergvlier, hazelaar, hondsroos en tweestijlige meidoorn.

In het voorjaar is de bodem van de Kleibosch voor het grootste deel bedekt met een wit tapijt van bloeiende bosanemoon. Daar tussen groeien bijzondere plantensoorten zoals heekruid, bosaardbei, grote keverorchis, bosgierstgras en boszegge. Meer algemeen zijn speenkruid, bosandoorn, gewone Salomonszegel, grote muur, kamperfoelie en klimop. In de natste delen groeien ijle zegge, gele lis en veel andere planten die natte voeten op prijs stellen.

Ook is het gebied rijk aan paddenstoelen. Er groeien onder meer prachtboleet, purperen gordijnzwam en strephoedridderzwam. Opvallend is het voorkomen van de kleibosrussula, waarvan de naam erg goed gekozen is.

Eigenaar de Stichting Het Drentse Landschap houdt bij het beheer speciaal rekening met de bijzondere flora.

Dieren

Vooraf de bosranden en brede houtwallen zijn in trek bij tal van zangvogels zoals zwartkop, tuinfluiter, gekraagde roodstaart en bonte vliegenvanger. Opvallende andere vogels zijn o.m. appelvink, grote bonte specht, groene specht, boomklever en buizerd. Deze laatste broedt in de bossen, maar zoekt voedsel in de graslanden buiten de bossen. Vlinders die er standaard voorkomen zijn onder andere landkaartje, oranjetipje, bont zandoogje en groot dikkopje. Het gebied is erg aantrekkelijk voor tal van zoogdieren zoals ree, vos, haas en diverse muizensoorten.

Uit onderzoek naar resten van zoogdieren in braakballen bleek dat in het gebied bosspitsmuis, huisspitsmuis, veldmuis, bosmuis en dwergmuis op het menu van roofvogels en uilen staan.

Ree

Landgoed Terheijl

Een andere locatie waarbij potklei aan het oppervlak voorkomt is het gebied ten noordwesten van Roden. Dit gebied staat bij de Rodenaars bekend als Landgoed Terheijl en ligt tussen Terheijl en Leutingewolde. Het noordelijke gedeelte, Natuurschoon (in beheer bij Natuurschoon Nietap) is een gevarieerd en kleinschalig gebied.

Doordat de ondergrond moeilijk water doorlaat groeven de boeren ondiepe sloten en greppels om het stagnerende water zo goed mogelijk af te voeren. De percelen zijn daardoor klein en worden vaak begrensd door houtwallen en -singels. Ook komen er mooie mei- en sleedoornstruwelen voor.

Het zuidelijke deel potklei ligt hier in het graslandgebied dat de Maatlanden heet. Hier ontsprong vroeger het beekje de Bitse. Momenteel is dit beekje hier niet meer zichtbaar, maar loopt iets meer naar het oosten als een sloot richting Leekstermeer.

Blauwsporig bosviooltje

Net als in de Kleibosch is dit gebied rijk aan natuur en met tal van bijzondere plantensoorten. Opvallend zijn onder meer bleke zegge, bosviooltje, grote keverorchis, bosereprijs, welriekende agrimonie en klein glikkruid.

In het kleine heideveldje ligt een kern met planten uit het zeer zeldzame blauwgrasland met bijvoorbeeld Spaanse ruiter, blonde zegge en gevlekte orchis. Het kleddernatte heideveldje valt tevens op door de flinke gagelstruwelen en de grote hoeveelheid van het geel bloeiende lelietje beenbreek.

Bijzonder aan dit potkleigebied is dat er ook een paar (mogelijke) pingoruïnes voorkomen. Een ervan heet het Vagevuur. Ook hier ligt een tichelgat. Het enige restant van de steenfabriek van baron van Westerholt, die hier van 1843 tot 1870 klei won. Van Westerholt was de laatste eigenaar van het landgoed Terheijl.

De potklei loopt nog door tussen Roden en Leek en ligt als een verhoging in het landschap. Hij is begroeid met de voor de potklei zo'n karakteristieke begroeiing van meidoorn, sleedoorn en hondsroos.

Er is door het Drentse Landschap ook een wandelroute uitgezet door het gebied. Wanneer het nat weer is, merk je dat je op potklei loopt: het is glibberig en plakt aan je schoenen!

Welriekende agrimonie

De Maatlanden

De onthulling

Op 12 september 2014 is de Kleibosch in Roderwolde als aardkundig monument onthuld door Teddy Bezuijen van Stichting het Drentse Landschap en wethouder Henk Kusters van de gemeente Noordenveld samen met 2 leerlingen van OBS Het Palet te Roderwolde. De leerlingen hadden van te voren hun eigen creaties gemaakt van potklei uit de Kleibosch.

Onthulling door
wethouder Henk Kusters
en Teddy Bezuijen met 2
leerlingen

Aardkundig Monument De Kleibosch ligt in de gemeente Noordenveld.
Het gebied is in eigendom van Het Drents Landschap.

Voor meer informatie

[www.drenthe.nl/aardkundige waarden](http://www.drenthe.nl/aardkundige_waarden)
bodem@drenthe.nl
(0592) 36 55 55

Colofon

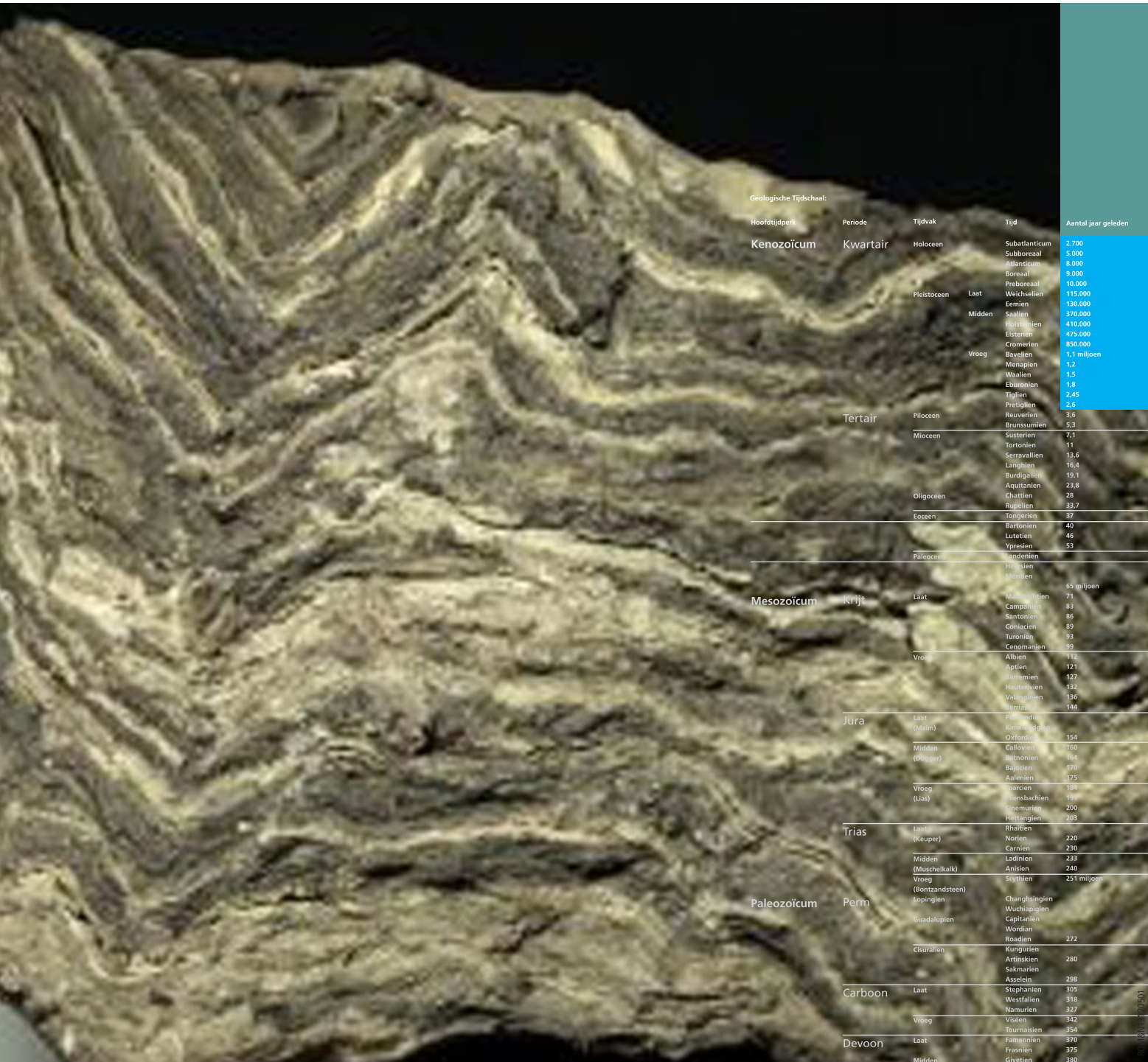
Teksten Anja Verbers e.a.
Foto's Hans Dekker, Harry Huisman e.a.
Grafische verzorging: Grafische diensten Provincie Drenthe

Gevolg van het Tijdschaak

Hoofdtijdperk		Periode	Tijdvak	Tijd	Aantal jaar geleden
Kenozoïcum	Kwartair	Holocene	Subarctium	Subarctium	2.300
				Subarctium	5.000
				Altium	8.000
				Recent	9.000
				Prehistorisch	10.000
		Pleistocene	Lust	Weichselien	115.000
				Würm	130.000
				Würm	370.000
				Würm	410.000
				Würm	475.000
		Vroeg	Vroeg	Würm	850.000
				Würm	1.1 miljoen
				Würm	1.2
				Würm	1.5
				Würm	1.8
	Tertair	Pliocene	Pliocene	Würm	2.45
				Würm	2.6
				Würm	3.6
				Würm	5.3
				Würm	7.1
		Mioceen	Mioceen	Würm	11
				Würm	13.6
				Würm	16.4
				Würm	19.1
				Würm	23.8
		Oligocene	Oligocene	Würm	28
				Würm	31.7
		Eocene	Eocene	Würm	40
				Würm	46
				Würm	53
		Paleocene	Paleocene	Würm	65 miljoen
				Würm	71
				Würm	83
				Würm	86
				Würm	89
Mesozoïcum	Krijt	Lust	Lust	Würm	112
				Würm	125
				Würm	127
				Würm	132
				Würm	136
		Vroeg	Vroeg	Würm	146
				Würm	154
				Würm	160
				Würm	164
				Würm	170
	Jura	Lust	Lust	Würm	175
				Würm	184
				Würm	191
				Würm	200
				Würm	203
		Vroeg	Vroeg	Würm	210
				Würm	213
				Würm	217
				Würm	240
				Würm	251 miljoen
Paleozoïcum	Trias	Lust	Lust	Würm	258
				Würm	260
				Würm	263
				Würm	267
				Würm	270
		Vroeg	Vroeg	Würm	273
				Würm	277
				Würm	280
				Würm	284
				Würm	288
	Perm	Lust	Lust	Würm	291
				Würm	295
				Würm	299
				Würm	303
				Würm	307
		Vroeg	Vroeg	Würm	310
				Würm	314
				Würm	318
				Würm	322
				Würm	326
	Carboon	Lust	Lust	Würm	329
				Würm	333
				Würm	337
				Würm	341
				Würm	345
	Devoon	Lust	Lust	Würm	348
				Würm	352
				Würm	356
				Würm	360
				Würm	364

Geologische Tijdschaal:						
Hoofdtijdperk	Periode	Tijdvak	Tijd	Aantal jaar geleden		
Kenozoïcum	Kwartair	Holoceen	Subatlantïcum	2.700		
			Subboreaal	5.000		
			Atlantïcum	8.000		
			Boreaal	9.000		
			Preboreaal	10.000		
		Pleistoceen	Laat	Weichselien	115.000	
				Eemien	130.000	
			Midden	Saalien	370.000	
				Hölsien	410.000	
				Elsterien	475.000	
			Vroeg	Cromerien	850.000	
				Bayellen	1,1 miljoen	
				Menapien	1,2	
				Waalien	1,5	
				Eburonien	1,8	
			Tertiair	Piloceen	Tiglien	2,45
					Pretiglien	2,6
	Kruieren	3,6				
	Brunssumien	5,3				
	Mioceen	Susterien			7,1	
	Oligoceen	Tortonien		Tortonien	11	
				Serravallien	13,6	
				Langhien	16,4	
				Burdigallien	19,1	
				Aquitaniën	23,8	
		Chattien		Chattien	28	
				Rupellien	33,7	
				Eoceen	Tongerien	37
		Paleoceen		Bartonien	40	
				Lutetien	46	
				Ypresien	53	
				Sandenien		
	Hessien					
	Mesozoïcum	Krijt	Laat	Montien	65 miljoen	
Maestrichtien				71		
Campanien				83		
Santonien				86		
Coniacien				89		
Turonien				93		
Cenomanien				99		
Vroeg			Albien	112		
			Aptien	121		
			Barremien	127		
			Maastrichtien	132		
			Valanginiën	136		
			Serravallien	144		
Jura		Laat (Malm)	Forêtien			
			Kimmeridgien			
			Oxfordien	154		
		Midden (Dogger)	Callovien	160		
			Milnien	164		
			Bajociën	170		
		Vroeg (Lias)	Aalenien	175		
			Harrien	184		
Paleozoïcum	Trias	Laat (Keuper)	Wienbachien	194		
			Sinemuriën	200		
			Retziëniën	203		
			Rhätien			
			Norian	220		
			Carnien	230		
		Midden (Muschelkalk)	Ladinien	233		
			Anisien	240		
		Vroeg (Bontzandsteen)	Seythien	251 miljoen		
			Lopingien			
			Changhsingien			
			Wuchiapingien			
	Perm	Guadalupien	Capitanien			
			Wordian			
			Roadien	272		
			Cisuralien			
		Carboon	Kunguriën			
			Artinskien	280		
			Sakmarien			
			Asselien	298		
Devoon	Laat	Stephanien	305			
		Westfallen	318			
		Namuriën	327			
		Viseën	342			
	Vroeg	Tournaisien	354			
		Famennien	370			
		Frasien	375			
		Givetien	380			